

СУКУПНИЙ ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ КРАЇНИ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто значущість сукупного фінансового потенціалу країни у складі фінансово-економічних відносин в Україні як макроекономічного показника та предмета дослідження сучасної економічної теорії. Обґрунтовано застосування інституціональної теорії до аналізу сукупного фінансового потенціалу країни.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: сукупний фінансовий потенціал країни, економічна теорія, інституціональний аналіз.

АННОТАЦИЯ. Рассмотрена значимость совокупного финансового потенциала страны в составе финансово-экономических отношений в Украине как макроэкономического показателя и предмета исследования современной экономической теории. Обосновано применение институциональной теории к анализу совокупного финансового потенциала страны.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: совокупный финансовый потенциал страны, экономическая теория, институциональный анализ.

ABSTRACT. Based on financial and economic affairs in Ukraine, the importance of the combined financial potential of a country has been studied as a macroeconomic index and a research subject of modern economic theory. The institutional theory being applied to analyzing the combined financial potential of a country has been proven.

KEY WORDS: combined financial potential, economic theory, institutional analysis.

Постановка проблеми. У наукових економічних дослідженнях постійно відбувається інтенсивний пошук теоретичних концепцій, у яких економічні системи були б представлені як з позицій їх функціонування, так і з позицій їх генезису. Водночас проблема сукупного фінансового потенціалу країни, його внутрішньої структури, особливостей і механізмів формування та функціонування, взаємозв'язку і іншими макроекономічними показниками, впливу на соціально-економічний розвиток залишається недостатньо вивченою. Це тим актуальніше, що сучасному стану економічних систем притаманний диктат фінансових відносин, фінансова домінанта змінює всю структуру економіки. Апелюємо

до думки А. Гриценка, що «динамічний розвиток сучасного світу ставить перед економічною теорією нові завдання, вимагає адекватного осмислення змін, що відбуваються» [1, с. 11]. Зараз змінюється домінанта в співвідношенні виробничої та фінансової сфер, найрозвинутішою формою суспільства речової залежності стає фінансова економіка. На думку багатьох науковців, у вирішенні проблем на перше місце виходять досягнення інституціональної теорії. Саме з інституціональними факторами пов'язується не тільки рівень соціально-економічного розвитку країни, але й потенційні можливості його підвищення. Тому актуальним стає дослідження сукупного фінансового потенціалу країни в світлі цих концепцій. Очевидною є як теоретична, так і практична складність цієї проблеми та необхідність широкої наукової дискусії.

Аналіз останніх публікацій і досліджень, нерозв'язана частина проблеми. У науковій літературі концептуальні розробки з питань розвитку та взаємодії складових соціально-економічного розвитку, його чинників, інституціональної теорії представлені в роботах українських вчених, таких як: В. Гєєць, А. Гриценко, В. Глущенко, С. Архієреєв, В. Дементьєв, А. Даниленко, Б. Кваснюк, Л. Лисяк, І. Луїна, І. Лютий, С. Львовчкін, І. Михасюк, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, Д. Полозенко, В. Решетило, В. Савчук, В. Соколов, В. Тарасевич, В. Федосов, І. Чугунов, А. Чухно, С. Юрій, О. Яременко та багато інших. Істотний внесок у дослідження зазначеної проблематики вносять також сучасні закордонні вчені: Р. Капелюшников, Р. Нурєєв, А. Олійник, А. Пороховський, О. Сухарєв, В. Радасєв, В. Тамбовцев, А. Шастітко, С. Малахов та багато інших.

Незважаючи на достатню кількість робіт проблематика ролі та місця сукупного фінансового потенціалу країни у складі фінансово-економічних відносин в Україні як макроекономічного показника та предмета дослідження сучасної економічної теорії досліджено недостатньо. Крім того, умови і чинники зміцнення сукупного фінансового потенціалу країни ще не стали предметом цілісних теоретичних побудов. До числа мало вивчених проблем відноситься і інституціональна архітектоніка сукупного фінансового потенціалу країни, його формування та функціонування на основі внутрішніх процесів його самоорганізації.

Формулювання мети. Метою є розкриття значущості сукупного фінансового потенціалу країни у складі фінансово-економічних відносин в Україні як макроекономічного показника та предмета дослідження сучасної економічної теорії. Обґрунтуван-

ня застосування інституціональної теорії до аналізу сукупного фінансового потенціалу країни.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням наукових результатів. Розглянемо сукупний фінансовий потенціал країни в контексті дослідження сучасної системи чинників економічного розвитку та її структури як предмета дослідження політичної економії. У нашому дослідженні апелюємо до думки Б. Патона, а також О. Бабиної та О. Карпенко, що «національна парадигма сталого розвитку України передбачає необхідність визначення сучасних домінант, стратегічних засад і перспективних напрямів сталого розвитку України в глобальному середовищі на основі аналізу й оцінки новітніх наукових концепцій господарювання, з одного боку — відповідно до світових домінант сталого розвитку на майбутнє, з іншого — відповідно до наявного стратегічного потенціалу держави, включаючи основні природні ресурси (земельний, водний, лісовий тощо), соціальну складову, умови гарантування природно-техногенної та екологічної безпеки, визначення національної еколого-економічної політики з програмною основою перспективного розвитку держави» [2; 3, с. 56]. Тобто на макрорівні визначено, що потенціал є базисом процесу розвитку [3, с. 56]. Категорія «потенціал» в економіці є однією з базових, фундаментальних і багатоаспектних, що характерно для систем різних рівнів [3, 4].

Досліджуючи методологію визначення та оцінки фінансового потенціалу України, С. Шумська зазначає, що «незважаючи на багатогранність категорій економічного потенціалу чи соціально-економічного потенціалу країни, малодослідженим, на жаль, залишається його фінансовий аспект. Сьогодні, коли економіка України перебуває на шляху побудови нової моделі розвитку, питання її ресурсних можливостей, і особливо фінансових, є одним з найбільш актуальних» [5, с. 56]. Розгляд ринкової трансформації економіки України свідчить про недостатність теоретичних досліджень до вирішення невідкладних теоретичних та практичних задач сукупного фінансового потенціалу країни. В умовах інституціональної трансформації вплив різних факторів (економічних, соціальних, політичних тощо) на складові сукупного фінансового потенціалу значно зростає. Спираючись на думку А. Чухна [6, с. 122], можна зазначити, що становлення фінансових відносин відбувається в умовах трансформації економіки, яка є передумовою й одночасно об'єктом їх впливу. Розвиток економіки, пов'язаний із підвищенням рівня її ендогенної складової, вимагає відповідних інституційних змін формування та ефектив-

ного функціонування сукупного фінансового потенціалу країни, що формується в певному інституційному середовищі та являє собою сукупність фінансово-економічних складових.

Тобто, сукупний фінансовий потенціал країни має бути описаний цілісно, що можливо здійснити лише шляхом застосування багатьох системних категорій економічної теорії. Через внутрішній зміст функцій сукупного фінансового потенціалу можна визначити його роль у складі фінансово-економічних відносин в Україні: мобілізації сукупності фінансових ресурсів країни та їх подальше накопичення, а також можливість їх реалізації на найбільш повне задоволення безперервно зростаючих потреб суспільства. Так, у дослідженнях відомих українських економістів зазначається, що «у сучасному світі однією з центральних проблем економічної політики будь-якої держави є забезпечення довгострокового економічного зростання. Передбачається, що країна успішно розвивається, якщо вона забезпечує високі темпи економічного зростання. Донедавна вважалося, що існує прямий зв'язок між зростанням виробництва та збільшенням загального добробуту. Розширення обсягів виробництва товарів і послуг є основою зростання зайнятості, отже, й збільшення індивідуальних доходів громадян, розширення платоспроможного попиту. Крім того, зростання валового внутрішнього продукту збільшує бюджетні надходження. У цілому позитивна динаміка макроекономічних показників повинна сприяти зниженню бідності в країні й підвищувати якість життя населення. У цьому контексті стійке економічне зростання може сприйматися як основа розвитку, однак його кількісні параметри не можна розглядати як самоціль. Безсумнівно, економічне зростання розширює потенційні можливості вирішення багатьох соціально-економічних проблем [7, с. 55]. Зазначене доцільно розглядати з точки зору сукупного фінансового потенціалу країни, оскільки він об'єднує багато складових і характеризує фінансові можливості як окремих суб'єктів економіки, так і країни загалом. Тому сукупний фінансовий потенціал країни можна вважати макроекономічним показником.

На сукупний фінансовий потенціал України впливає багато чинників економічного та неекономічного характеру: негативні наслідки фінансово-економічної кризи, інфляційні процеси та зменшення купівельної спроможності населення, «співпраця» бізнесу і влади, що володіючи надмірним фінансовим потенціалом створює інколи непереборні перешкоди доступу до фінансових ресурсів, прав діяльності, малокеровані процеси розвитку, ускла-

днення, зумовлені змінами в системі оподаткування та посиленням тінізації економіки тощо. Тобто сукупний фінансовий потенціал країни є динамічною категорією, що змінюється під впливом багатьох чинників і складових, внутрішнього та зовнішнього середовища. Формування міцного сукупного фінансового потенціалу країни забезпечує його стабільне функціонування і створює умови для зростання всього національного економічного потенціалу.

Формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни відображається системою насамперед фінансових, а також економічних і соціальних відносин, що існують у даному суспільстві. Суспільне формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни визначається у взаємодіях суб'єктів, що вступають між собою у формальні та неформальні стосунки. Дійсні причини економічних особливостей сукупного фінансового потенціалу країни мають інституційний характер. За останні роки інституційна теоретична основа фундаментальних та прикладних досліджень зайняла провідне місце в українській економічній науці. Інституціональні перетворення сприяють різкій зміні цінностей і норм, пов'язаних з економікою, фінансами, тобто прийнятих у суспільстві, у його окремих груп, а отже й суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни. А, отже, теоретичні та практичні проблеми формування та ефективного функціонування сукупного фінансового потенціалу країни зумовлюють потребу розширення його наукового обґрунтування на основі методологічного інструментарію теорії інституціоналізму з метою глибокого розуміння процесів, які відбуваються не лише у сфері фінансів, а й в економіці в цілому, підвищення дієвості, соціальної й економічної ефективності регуляторних заходів [8, с. 340].

Негативними чинниками, що обумовлюють необхідність посилення інституційних перетворень у сфері сукупного фінансового потенціалу, можна вважати: 1) неефективність і декларативний характер державно-правового регулювання та підтримки діяльності суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни, а також його стихійно-хаотичний і недостатньо керований з боку держави розвиток у період трансформації економіки і суспільства; 2) фінансова та ресурсна обмеженість і неусвідомленість (чи небажання усвідомлювати) ключової ролі посилення сукупного фінансового потенціалу країни у розвитку економіки країни; 3) низький рівень інституційної підтримки всіх рівнів та складових сукупного фінансового потенціалу країни; 4) системність проблеми розвитку суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни, зумовлена неефективною податковою політикою органів

державного управління, що породжує тіньову економічну активність, а отже спрямовує у тінь значну частину потенціалу; 5) наявність значного тіньового фінансового сектора та тінізації економіки загалом тощо.

Можна констатувати, що сукупний фінансовий потенціал країни концептуально невизначено у системі інститутів суспільства та потребує дослідження в контексті інституційних змін у суспільстві.

Колектив дослідників сформував і ввів у науковий обіг новий науковий напрям: дослідження інституційної архітекτονіки як фундаментальної структури інститутів, що складаються з правил, норм, стереотипів, традицій, установ та інших соціальних утворень у їх співвідношеннях з сутністю та загальним естетичним планом побудови цілісної соціальної системи [9, с. 9]. Тож, можна стверджувати, що інституційна архітектоніка сукупного фінансового потенціалу країни як цілісність повинна спиратись на систему інституційних категорій, які зосередять увагу на його впорядкованості, правилах, системі тощо. Дослідження категоріальних рядів інституційної архітекτονіки сукупного фінансового потенціалу країни є як глибоко теоретичною проблемою, так і має низку важливих прикладних аспектів.

Досліджуючи інституційні перетворення та напрями розвитку фінансів України, І. Чугунов розглядає такі важливі питання, як фінансові інструменти державної політики економічного розвитку, податкове регулювання соціально-економічного розвитку, інституційні перетворення системи управління державними видатками, фінансово-бюджетний механізм регулювання соціально-економічного розвитку, фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку місцевого самоврядування, напрями розвитку системи фінансового управління державним сектором економіки [10]. Використовуючи вже існуючі наукові розробки, інституційна архітектоніка сукупного фінансового потенціалу країни має досліджувати свої складові, що характеризують його структурну побудову. Насамперед, необхідна цілісна концепція інституціонального будівництва сукупного фінансового потенціалу країни, мова в якій повинна йти не про окремі інститути, а про становлення складної цілісної емерджентної інституціональної системи сукупного фінансового потенціалу країни. Аналізуючи економічну синергетику реалізації ринкового потенціалу інституціональних систем, В. Решетило визначила, що якщо економічний потенціал саморегульованої економіки має мікроекономічну природу, засновану на базовій ролі галузей реального сектора економіки,

то синергетична (самоорганізаційна) економіка функціонує як фінансова ринкова макроекономіка. Головна функція фінансових інститутів у самоорганізаційних системах полягає у створенні нових фінансових джерел економічного зростання на основі виникнення фінансової синергії їх взаємодії [11, с. 22].

Застосування інституційної теорії до аналізу сукупного фінансового потенціалу як базису розвитку дозволить, на нашу думку, вирішити низку проблем соціально-економічного розвитку країни. Спираючись на дослідження вищезазначених науковців [8–11], можна підсумувати, що це зумовлено такими особливостями теорії інституціоналізму, як:

- здатність адекватно розкрити економічну ситуацію у зв'язку з тим, що вона враховує історичні традиції, рівень правової організації та систему ціннісних орієнтирів суспільства, що дасть змогу об'єктивно оцінити ідеологію, стратегію і тактику сукупного фінансового потенціалу країни; окреслити коло суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни, які забезпечують його формування та функціонування; систематизувати формальні та неформальні складові, які регулюють мотиви та діяльність суб'єктів сукупного фінансового потенціалу країни; проаналізувати ефективність інституційних перетворень у полі дії сукупного фінансового потенціалу країни;

- змога повніше врахувати у формуванні та функціонуванні сукупного фінансового потенціалу країни взаємозв'язок економічних, соціальних, політичних, екологічних та інших факторів, а також їх вплив на психологію, етику, мораль, що сприяє бажаній збалансованості формування та функціонування сукупного фінансового потенціалу країни та його впливу на соціально-економічні процеси;

- розгляд сукупного фінансового потенціалу країни як динамічної системи, що постійно удосконалюється та адаптується до основних задач соціально-економічного розвитку;

- методологічні засади нової інституційної теорії дають змогу по іншому подивитись на природу сукупного фінансового потенціалу країни, а також на окремі його процеси та складові;

- досягнення стратегічних цілей розвитку залежать від урахування у формуванні та функціонуванні сукупного фінансового потенціалу України тенденцій розвитку інституційного середовища суспільства;

- значно розширюється діапазон дослідження проблем сукупного фінансового потенціалу країни через визнання можливості існування множинності точок рівноваги, розробку нової концепції раціональності — інтерпретативної, врахування нестабільнос-

ті та різноманітних переваг у процесі прийняття рішень, а також актуалізації проблем трансакційних витрат;

– акцентується увага на залежності результату функціонування сукупного фінансового потенціалу країни від моделі поведінки людей і умов, у межах яких він функціонує. Нові рішення і результати мають враховувати неповноту інформації, опортуністичну поведінку учасників та інші чинники;

– фокусується на дослідженні сукупного фінансового потенціалу країни як цілісної системи та основи економічного розвитку, специфіки мотивації економічної активності людини при формуванні та функціонуванні сукупного фінансового потенціалу країни в умовах становлення інформаційного суспільства.

Таким чином, інституційний підхід до дослідження сукупного фінансового потенціалу країни збагатить економічну теорію та стане потужним імпульсом дослідження практичних проблем останнього.

Висновки та прогнози щодо подальших досліджень. З огляду на все зазначене можна підсумувати, що існує потреба в створенні теоретичних основ сукупного фінансового потенціалу країни, що підвищить якісний рівень його формування та функціонування як одного з інструментів регулювання економічного розвитку та його базису. Отже, сукупний фінансовий потенціал країни необхідно інтерпретувати з точки зору категоріальної системи економічної теорії, тобто теоретичне вивчення сукупного фінансового потенціалу країни як наявного факту повинно здійснюватися з певним чином системно зафіксованих вихідних позицій.

Визначення можливостей розвитку України, яке детермінується станом її фінансово-економічної системи та станом інституційного середовища, дає змогу знайти адекватні підходи до найефективнішого функціонування сукупного фінансового потенціалу країни. Сутність таких підходів полягає у концептуальній визначеності векторів функціонування сукупного фінансового потенціалу країни з урахуванням стану інституційного середовища та можливостей його формування. Інституційний підхід передбачає розгляд сукупного фінансового потенціалу як динамічної системи, що постійно вдосконалюється та адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку.

Література

1. *Гриценко А.А.* Развитие форм обмена, стоимости и денег. — К. : Основа, 2005. — 192 с.

2. Національна парадигма сталого розвитку України / За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б.Є. Патона. — К. : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. — 72 с.

3. Бабина О.Є. Узагальнення властивостей економічного потенціалу в контексті системного підходу / О.Є. Бабина, О.О. Карпенко // Бізнес — Інформ. — 2013. — № 9. — С. 55–60.

4. Портна О.В. Сукупний фінансовий потенціал країни: системний підхід / О.В. Портна // Бізнес Інформ. — 2013. — № 9. — С. 293–298.

5. Шумська С.С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки / С.С. Шумська // Фінанси України. — 2007. — № 5. — С. 55–64.

6. Чухно А.А. Фінанси України: нова парадигма інституційних перетворень / А.А. Чухно // Фінанси України. — 2010. — № 1. — С. 122–124.

7. Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська [та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. — Х. : Право, 2010. — 448 с.

8. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія / Л. В. Лисяк ; Акад. фін. управління. — К. : ДННУ АФУ, 2009. — 594 с.

9. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / Под ред. д-ра экон. наук А.А. Гриценко. — Х. : Форт, 2008. — 928 с.

10. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку: Моногр. / За ред. І.Я. Чугунова. — К.: ДННУ АФУ, 2009. — 848 с.

11. Решетило В.П. Економічна синергетика реалізації ринкового потенціалу інституціональних систем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеню д-ра екон. наук: спец. 08.01.01 — економічна теорія / В.П. Решетило / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, 2006. — 36 с.

Статтю подано до редакції 15.12.13

УДК 330.144.2

С. О. Даниліна, к.е.н., доц.
кафедра «Загальної економічної теорії»
Одеський національний економічний університет

ФІНАНСОВИЙ КАПІТАЛ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

АНОТАЦІЯ. У даній статті розглянуто фінансовий капітал в якості умови існування системи ринків як цілісності. На його базі формується вертикальна ринкова модель, яка включає наступні провідні рин-